

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

КОЛИШНЯ ДРУГА СЕКЦІЯ

СПРАВА «ПРОНІНА ПРОТИ УКРАЇНИ»

(Заява № 63566/00)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

18 липня 2006 року

Це рішення стане остаточним за обставин, викладених у п. 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Проніна проти України»

Європейський суд з прав людини (друга секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

п. Ж-П. Коста (J.- P. Costa), Голова,
п. А. Б. Бака (A. B. Baka),
п. І. Кабрал Барreto (I. Cabral Barreto),
п. Р. Тюрмен (R. Türmen),
п. В. Буткевич (V. Butkevych),
пані Д. Йочене (D. Ioiene),
п. Д. Поповіч (D. Popović), судді,

а також пані С. Долле (S. Dolle), Секретар секції,
після обговорення в нарадчій кімнаті 10 січня та 27 липня 2006 року,

постановляє таке рішення, ухвалене в останній із зазначених днів:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа порушена за заявою (№ 63566/00), поданою до Суду проти України громадянкою України пані Проніною Світланною Володимирівною (далі - заявниця) 25 жовтня 2000 року відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція).

2. Уряд України (далі - Уряд) був представлений його Уповноваженими - пані В. Лутковською та п. Ю. Зайцевим з Міністерства юстиції.

3. Заявниця стверджувала, зокрема, що національні суди не надали достатнього обґрунтування своїх рішень у її цивільній справі.

4. Заяву було передано до другої секції Суду (пункт 1 правила 52 Регламенту Суду). Для розгляду справи (пункт 1 статті 27 Конвенції) зі складу цієї секції було створено палату, як передбачено пунктом 1 статті 26.

5. Ухвалою від 10 січня 2006 року Суд оголосив заяву частково прийнятною.

6. 1 квітня 2006 року Суд змінив склад секцій (пункт 1 правила 25), однак ця справа залишилася на розгляді палати, створеної у складі колишньої другої секції.

7. Заявниця подала свої зауваження щодо суті. Уряд не подав своїх зауважень (пункт 1 правила 59).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

8. Заявниця народилась у 1944 році та проживає в місті Ялта, Україна.

9. У березні 2000 року у зв'язку з відмовою нарахувати їй більшу пенсію заявниця звернулась до Ялтинського міського суду з позовом до місцевого управління праці та соціального захисту населення. У своєму позові заявниця стверджувала, що відповідно до статті 46 Конституції та статті 19 Закону «Про пенсійне забезпечення» її пенсія не може бути нижчою прожиткового мінімуму. Виходячи з того, що їй було призначено пенсію в розмірі 74,70 грн., а прожитковий мінімум було встановлено у розмірі 118,30 грн. на місяць, заявниця вимагала відповідного збільшення пенсії.

10. 4 квітня 2000 року суд відмовив у задоволенні позову заявниці. Суд, зокрема, встановив, що, хоча стаття 19 Закону «Про пенсійне забезпечення» передбачає можливість підвищення пенсії, але вона також обмежує максимальний розмір пенсії, яку заявниця фактично отримувала. Суд не розглянув аргумент заявниці щодо невідповідності розміру її пенсії прожитковому мінімуму, гарантованому статтею 46 Конституції.

11. Заявниця оскаржила рішення Ялтинського міського суду до Верховного Суду Автономної Республіки Крим. У своїй касаційній скарзі заявниця повторно стверджувала, що відповідно до статті 46 Конституції її пенсія не може бути нижчою, ніж прожитковий мінімум, а норми Конституції мають перевагу над нормами звичайних законів.

12. 3 липня 2000 року Верховний Суд Автономної Республіки Крим залишив у силі рішення суду першої інстанції. Суд не розглядав скаргу заявниці з точки зору статті 46 Конституції.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО

1. Конституція України 1996 року

13. Відповідні положення проголошують наступне:

Стаття 8

«...Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується».

Стаття 46

«...Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом».

Стаття 147

«...Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні. Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України».

Стаття 150

«До повноважень Конституційного Суду України належить:

1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність):

законів та інших правових актів Верховної Ради України;

актів Президента України;

актів Кабінету Міністрів України;

правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Ці питання розглядаються за зверненнями: Президента України; не менш як сорока п'яти народних депутатів України; Верховного Суду України; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

З питань, передбачених цією статтею, Конституційний Суд України ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, є остаточними і не можуть бути оскаржені».

2. Цивільний процесуальний кодекс 1963 року (скасований 1 вересня 2005 року)

14. Статтею 11 Кодексу було передбачено, що суди виносять рішення у справі на підставі Конституції, інших актів законодавства або міжнародних договорів України у порядку, передбаченому цим Кодексом.

Стаття 202 передбачала, що судові рішення повинно містити факти справи, встановлені судом, докази, якими обґрунтовується висновок суду, причини визнання або відхилення того чи іншого аргументу, а також закони, застосовані судом.

3. Закон «Про Конституційний суд України» від 16 жовтня 1996 року

15. Відповідні положення проголошують наступне:

Стаття 83. Питання конституційності, що виникають у процесі загального судочинства

«У разі виникнення у процесі загального судочинства спору щодо конституційності норми закону, яка застосовується судом, провадження у справі зупиняється.

За таких умов відкривається конституційне провадження у справі і справа розглядається Конституційним Судом України невідкладно».

Стаття 94. Підстава для конституційного звернення

«Підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод».

4. Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 року

16. Стаття 19 цього Закону проголошує наступне:

«Пенсії за віком призначаються в розмірі 55 процентів заробітку, але не нижче мінімального розміру пенсії...

Мінімальний розмір пенсії за віком встановлюється у розмірі мінімального споживчого бюджету. В умовах кризового стану економіки та спаду виробництва мінімальний розмір пенсії за віком встановлюється у розмірі не нижче межі малозабезпеченості...

Максимальний розмір пенсії не може перевищувати трьох... мінімальних пенсій за віком...»

5. Закон України «Про встановлення величини вартості межі малозабезпеченості та розміру мінімальної заробітної плати на 1999 рік» (25 грудня 1998 року)

17. Закон установив величину вартості межі малозабезпеченості на перше півріччя 1999 року в розмірі 90,7 гривень на місяць, а на друге півріччя - 118,3 гривень.

6. Закон України «Про підвищення мінімального розміру пенсії (15 липня 1999 року)

18. Цим Законом встановлено мінімальний розмір пенсії за віком 24,9 гривні.

7. Постанова пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» (1 листопада 1996 року)

19. Відповідні частини Постанови проголошують наступне:

«2. Оскільки Конституція України, як зазначено в її ст. 8, має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії, суди при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акта з точки зору його відповідності Конституції і в усіх необхідних випадках застосовувати Конституцію як акт прямої дії. Судові рішення мають ґрунтуватись на Конституції, а також на чинному законодавстві, яке не суперечить їй.

У разі невизначеності в питанні про те, чи відповідає Конституції України застосований закон або закон, який підлягає застосуванню в конкретній справі, суд за клопотанням учасників процесу або за власною ініціативою зупиняє розгляд справи і звертається з мотивованою ухвалою (постановою) до Верховного Суду України, який відповідно до ст. 150 Конституції може порушувати перед Конституційним Судом України питання про відповідність Конституції законів та інших нормативно-правових актів. Таке рішення може прийняти суд першої, касаційної чи наглядової інстанції...»

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 10 КОНВЕНЦІЇ

20. Заявниця скаржилася, що суди не розглянули повністю її аргументи, зокрема щодо розміру її пенсії в порівнянні з прожитковим мінімумом, встановленим статтею 46 Конституції. Заявниця

посилалася щодо суті на пункт 1 статті 6 Конвенції, який передбачає, що:

«Кожен має право на справедливий... розгляд його справи... судом..., який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру...»

21. Уряд нагадав прецедентну практику Суду щодо того, що пункт 1 статті 6 Конвенції не зобов'язує національні суди надавати детальну відповідь на кожен аргумент заявника. Далі Уряд стверджував, що, попри той факт, що заявниця згадувала конституційне положення у своєму позові та касаційній скарзі, вона не надавала жодних усних аргументів з цього питання під час слухань, а обґрунтовувала свій позов положеннями Закону «Про пенсійне забезпечення». Уряд дійшов висновку, що звичайне посилання на свої конституційні права у її письмових заявах до суду не зобов'язували останній детально вивчати це питання.

22. Заявниця стверджувала, що державні органи не дотримувалися конституційних положень про соціальну допомогу пенсіонерам.

23. Суд нагадує, що п.1 статті 6 Конвенції зобов'язує суди давати обґрунтування своїх рішень, але це не може сприйматись як вимога надавати детальну відповідь на кожен аргумент. Межі цього обов'язку можуть бути різними в залежності від характеру рішення. Крім того, необхідно брати до уваги, між іншим, різноманітність аргументів, які сторона може представити в суд, та відмінності, які існують у державах-учасниках, з огляду на положення законодавства, традиції, юридичні висновки, викладення та формулювання рішень. Таким чином, питання, чи виконав суд свій обов'язок щодо подання обґрунтування, що впливає зі статті 6 Конвенції, може бути визначено тільки у світлі конкретних обставин справи (див. «*Ruiz Torija проти Іспанії*» (*Ruiz Torija v. Spain*), рішення від 09.12.94 р., Серія А, № 303-А, § 29).

24. Суд нагадує, що Конвенція як така не гарантує право доступу до суду, який має повноваження визнати закон недійсним чи позбавити його юридичної сили або давати офіційне тлумачення закону (див. *mutatis mutandis*, рішення у справі «*Горіздра проти Молдови*» (*Gorizdrav. Moldova*) (ухв.), № 53180/99 від 2 липня 2002 року; а також рішення у справі «*Джеймс та інші проти Сполученого Королівства*» (*James and Others v. the United Kingdom*) від 21 лютого 1986 року, Серія А, № 98, с. 81). Не гарантує вона й права на передання справи національним судом іншому національному або міжнародному органу для винесення попередньої ухвали. (див. «*Коем та інші проти Бельгії*» (*Coëme and Others v. Belgium*), №№ 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96 та 33210/96, § 114 ЕЧП 2000-VII). У правовій системі України, де фізична особа не має права індивідуального звернення до Конституційного Суду України, національні суди мають досліджувати

питання відповідності нормативних актів Конституції і, якщо існує сумнів, звертатися з клопотанням про відкриття конституційного провадження (див. пункти 14 і 15 вище). Однак з точки зору відповідного законодавства цю систему не можна тлумачити як таку, що вимагає від звичайних судів детально розглядати питання щодо конституційності, яке порушує сторона цивільного провадження, або зобов'язує суди передавати кожне таке питання до Конституційного Суду. Очевидно, суди загальної юрисдикції користуються певною дискрецією щодо розгляду питань конституційності, які виникають в рамках цивільного провадження. Таким чином, питання, чи достатньо суд обґрунтував своє рішення щодо цього питання, може бути визначено тільки у світлі обставин справи, про що згадувалося вище.

25. У цій справі заявниця зверталась до національних судів з вимогою вирішити її спір щодо пенсії з органами соціального забезпечення. Заявниця посилалася, зокрема, на положення статті 46 Конституції, заявляючи, що її пенсія не повинна бути нижчою за прожитковий мінімум. Однак національні суди не вчинили жодної спроби проаналізувати позов заявниці з цієї точки зору, попри пряме посилання у кожній судовій інстанції. Не у компетенції Суду вирішувати, який шлях міг би бути най адекватнішим для національних судів при розгляді цього аргументу. Однак, на думку Суду, національні суди, цілком ігноруючи цей момент, хоча він був специфічним, доречним та важливим, не виконали свої зобов'язання щодо пункту 1 статті 6 Конвенції.

Відповідно було порушення цього положення.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

26. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Шкода

27. Заявниця вимагала відшкодування моральної шкоди, однак не уточнила розмір суми, залишивши її визначення на розсуд Суду.

28. Уряд стверджує, що встановлення будь-якого порушення становитиме достатню справедливую сатисфакцію в цій справі. Як альтернативу він запропонував Суду винести рішення по цій справі, керуючись принципом справедливості.

29. Для надання потерпілій стороні справедливої сатисфакції згідно зі статтею 41 Конвенції Суд вважає розумним присудити заявниці 1500 ЄВРО на відшкодування моральної шкоди.

В. Судові втрати

30. Заявниця не вимагала відшкодування за цим пунктом; відповідно Суд нічого не присуджує.

С. Пеня

31. Суд вважає за доцільне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої мають бути додані три відсотки.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Вирішує, що було допущено порушення пункту 1 статті 6 Конвенції;
2. Вирішує, що:
 - (а) протягом трьох місяців від дати, коли рішення стане остаточним згідно з пунктом 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна виплатити заявниці 1500 ЄВРО (одна тисяча п'ятсот ЄВРО) для відшкодування моральної шкоди;
 - (b) вищезазначена сума має бути конвертована у національну валюту держави-відповідача на дату розрахунку, а також сума будь-якого податку, який може бути стягнуто з заявниці;
 - (c) після закінчення вищезазначених трьох місяців і до остаточного розрахунку на вказану суму нараховуватиметься відсоток у розмірі граничної позичкової ставки (*marginal lending rate*) Європейського центрального банку, що діятиме протягом періоду несплати, плюс три відсотки (*simple interest*);
3. Відхиляє решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою, повідомлено письмово 18 липня 2006 року відповідно до пп. 2 та 3 правила 77 Регламенту.

С.Долле
Секретар

Ж.-П. Коста
Голова